

Grønlandsk-canadiske forhold

af Trevor Lloyd

Oversat af Jane Christensen, Arktisk Institut

At de canadiske bånd til Grønland går langt tilbage i tiden, blev jeg mindet om, da jeg som leder af et lillebitte konsulat boede i Grønland under anden verdenskrig. Jeg havde afsendt en radiomeddelelse til Ottawa, som det var min pligt, at der inden for min consulære jurisdiktion var født en ny canadier. Det drejede sig om et drengebarn, født i Narssarssuaq, som ligger kun et stenkast fra Erik den Rødes tidligere hjem, Brattahlid. Et svartelegram i kode, som jeg som sædvanlig havde meget svært ved at tyde, begyndte med ordene: „Gratulerer med gensvaret på Snorri.“ Helt forvirret forelagde jeg problemet for en af de lokale beboere, der havde ry for at være lærd. Hans kommentar var: „I har en historiker med humoristisk sans blandt de ansatte i jeres udenrigsministerium. Deres søn er den første canadier født i Grønland. Snorri var den første grønlander, der fødtes i Canada ... for tusinde år siden. Han var søn af Thorfinn Karlsefni.“

Hvis der var tid til det, kunne vi følge og klarlægge andre og endog tidligere bånd imellem Canada og Grønland. Her må vi dog ikke undlade at

Trevor Lloyd er født i England 1906, og efter sin universitetsuddannelse blev han først Dr. phil. i geografi ved Clark University i Massachusetts i USA og senere Dr. of Science ved Bristol University i England.

1942-58 var han professor ved Dartmouth College, Hanover, N. H., USA og 1958-77 ved McGill University i Montreal i Canada.

Fra oktober 1944 til oktober 1945 var Trevor Lloyd canadisk konsul i Godthåb i Grønland. Han var en årrække Governor i „Arctic Institute of North America“ og er nu Director ved „Association of Canadian Universities for Northern Studies“ i Ottawa.

nævne den opfattelse, som nogen har, at Davisstrædet, Baffinbugten og Naresstrædet udgør et brud i jordens overflade, der hele tiden udvider sig, og som nu adskiller ensartede geologiske formationer i de to lande; noget der forøvrigt heller ikke har undgået mine- og olieselskabernes opmærksomhed. Det dyb, der adskiller de to lande, er fyldt op af saltvand og is, hvilket også har fælles interesse; thi storisen og de mange hundrede isfjelde, som flyder nordover langs Grønlands vestkyst, drejer senere mod vest og derefter mod syd for at plage befolkningerne på kysterne af Baffin Island, Labrador og endog Newfoundland. Vore to lande er yderligere forenet i håbet om at drage fordel af mineralerne i havet, som nu er blevet omhyggelig delt imellem os efter det gamle engelske princip om, at „gode hegn skaber gode naboer“.

Den europæiske genopdagelse af dette grønlandsk/canadiske område kort tid efter de sidste nordboers forsvinden, har vi også tilfælles; begge landes historiebøger hædrer mænd som Martin Frobisher, John Davis, William Baffin, Jens Munk og mange andre. Men det stærkeste af alle bånd findes imellem de indfødte folk i Grønland og Nordcanada, som stadig oftere benævnes „Inuit“. Disse folk er efterkommere af forfædre, der foretog den lange rejse østpå gennem Nordamerika. Den sidste vandring til Grønland fandt sted fra den nordlige del af Baffin Island for omkring kun 120 år siden, den første vandring fandt sted omkring 4.000 år tidligere.

På trods af denne langvarige og på

en måde nære forbindelse har der været en tendens i de to lande til at vende hinanden ryggen igennem de fleste af de sidste 200 år. Bortset fra en begrænset kontakt i denne periode med europæiske opdagelsesrejsende samt hval- og sælfangere har Grønland været isoleret fra Nordamerika fra omkring 1750. Det skyldtes, som vi ved, en bevidst dansk politik, der havde til hensigt at holde landet lukket, og som var i kraft indtil for omkring 25 år siden. I den „lukkede“ periode var der dog af og til kontakter mellem Canada og Grønland. Jeg vil omtale nogle af dem, der skulle blive af vigtighed imellem 1920 og 1950.

Canadiere – og også andre – er opmærksomme på det velfortjente gode ry, som Det canadiske Forbundspoliti (The Royal Canadian Mounted Police) har fået for deres lange slædepatruljer i det yderste nord. Meget er skrevet om de spredte og isolerede yderposter bemandede med et par politibetjente, hvis eneste menneskelige kontakt var det årlige forsyningsskib. På denne måde opretholdt man „lov og orden“ overalt på de fjerntliggende arktiske øer. Det hele begyndte med en misforståelse mellem Canada og Grønland, som jeg tror stadig forbløffer og forvirrer danske historikere. Nu, mere end 50 år senere, kan der gøres noget for at opklare misforståelsen og klarlægge fortiden.

I 1919 beskæftigede en statslig kommission (Royal Commission) i Ottawa sig med fredning af moskusokserne i Nordcanada og med muligheden for at gøre dem til husdyr i disse områder.¹ Kommissionen skulle også undersøge, om det var praktisk muligt at indføre

rensdyr i Arktis som et supplement til den ernæring, eskimoerne opnåede ved jagt. Begge ideer kom for en stor del fra den altid opfindsomme Vilhjalmur Stefansson, der netop var vendt hjem fra en ekspedition, han havde ledet til det nordvestlige Canada.²

Kommissionen, og embedsmænd i Indenrigsministeriet, var bekymrede over moskusoksens mulige forsvinden fra Ellesmere Island, hvor dyrene var blevet nedslagtet skånselsløst af den række polarekspeditioner, der kulminerede med Pearys rejse til Nordpolen i 1909. Disse ekspeditioner havde beskæftiget snesevis af polareskimoer fra Nordvestgrønland, og da nu grønlænderne var forladt af deres arbejdsgivere, og da vildtet nær deres hjem var sparsomt, havde de ikke anden mulighed end at foretage den lange og farefulde rejse til Ellesmere Island i deres søgen efter kød og skind.

Canadiske embedsmænd, der ikke havde førstehåndskendskab til de lokale tilstande, sendte en protest imod grønlændernes drab af canadiske moskusokser – tilsyneladende tilskyndet af Stefansson³ – gennem de dengang snoede diplomatiske kanaler: fra Indenrigsministeriet til Udenrigsministeriet, til Generalguvernøren, til Kolonidepartementet i London, til Udenrigsministeriet på den anden side af gaden, og så til den engelske Ambassade i København for viderebringelse til den endelige modtager: det danske Udenrigsministerium. Det danske Udenrigsministerium videre-sendte sagen til Styrelsen af kolonierne i Grønland, der også lå i København, og som forklarede, at de eskimoer, der var tale om, boede nord for den del af

Grønland, for hvilken Danmark havde påtaget sig ansvaret, og sendte meddelelsen videre til Knud Rasmussen, som sammen med en anden ung dansker, Peter Freuchen, drev en handelsstation ved Thule på 76° 50' nordlig bredde.

Knud Rasmussen sendte et svar, der i dag, næsten 60 år senere, kan tjene som model for sund fornuft og godt nabo-skab – et svar fuldt af visdom og kendskab til de indfødte eskimoers problemer og også med en anerkendelse af behovet for at bevare dyrelivet.⁴ Da en oversættelse af brevet langt om længe nåede frem til Indenrigsministeriet i Ottawa, syntes det på grund af fejllæsning af visse sætninger at bekræfte embedsmændenes værste anelser om, at Danmark planlagde en invasion af Ellesmere Island, moskusoksens hjem. Premierministerens juridiske rådgiver, Lorne Christie, tog sagen meget alvorligt og rådede til øjeblikkelig handling. Et kort uddrag af hans lange analyse af situationen i 1921 angiver tendensen i, hvad der, i hvert fald for Canada, blev noget af en skandalesag:

„Der er nu opstået et endnu mere påtrængende behov for at tage konkrete skridt til at befæste Canadas overhøjhed på de nordlige arktiske øer; thi man har modtaget meddelelse om, at den danske regering, i stedet for som tidligere meddelt kun at overveje en ekspedition næste år med henblik på at slå sig ned på Ellesmere Island, faktisk allerede har afsendt denne ekspedition. Det står nu klart, at ekspeditionen nåede frem til skuepladsen i sommeren 1920 ... På baggrund af oplysningerne om dette dan-

ske forehavende er det åbenbart, at det vigtigste øjeblikkelige mål for en canadisk aktion nu er Ellesmere Island.“⁵

Man forstod ikke i Ottawa, som dengang var ringe udstyret med internationale jurister og geografer, at da Danmarks adkomst til den del af Grønland, hvor thuleeskimoerne boede, ikke var almindeligt anerkendt, var det næppe et godt udgangspunkt for et overgreb mod canadisk territorium.⁶ Hvis embedsmændene i Ottawa havde kendt Knud Rasmussen, ville de have indset, at det var usandsynligt, at han skulle optræde som talsmand for en dansk imperialisme.

Det endelige resultat blev imidlertid udsendelsen af afdelinger fra Royal Canadian Mounted Police (R.C.M.P.) til Craig Harbour og senere til Bache Peninsula, som begge ligger på Ellesmere Island over for den grønlandske kyst ... for at beskytte moskusokserne og opretholde Canadas suverænitet. Eftersom det viste sig, at eskimoerne på Baffin Island ikke var interesseret i at „gøre tjeneste“ på så fjerntliggende steder, vendte R.C.M.P. sig klogeligt til Thule på den anden side af vandet for at hente hjælp. I de næste 20 år blev de lange og prisværdige politipatruljer, der skulle sikre canadisk suverænitet over de arktiske øer, udført med bistand af grønlandere som slædekuske og fangere. Med tiden skulle det vise sig, at R.C.M.P.s tilstedeværelse var af vigtighed, ikke som afskrækkende middel imod invaderende danskere, men som en tilkendegivelse af vedblivende canadisk tilstedeværelse, da De Forenede Stater senere tøvede med at anerkende

Canadas adkomst til hele det arktiske område.

Selvom resultatet af det formodede danske angreb på canadisk ejendomsret til Ellesmere Island således tilsidst førte til en forbedring af forholdet imellem de to lande, kom der endnu en periode med misforståelser, hvori Knud Rasmussen påny blev involveret.

Knud Rasmussen blev født i 1879 i Jakobshavn i Diskobugten i Vestgrønland. Hans far var dansk præst og hans mor af delvis eskimoisk oprindelse. Som barn talte han grønlandsk og levede som andre grønlandere. Han var kendt med deres sagn og sange og var en habil fanger, dygtig både med hundeslæde og med kajak. Efter endt skolegang i Danmark og nogle år på Københavns Universitet greb han den første lejlighed til at vende tilbage til Grønland med en ekspedition til Thuleområdet i 1903–04. Da Peary nogle år senere for stedse forlod Grønland, etablerede Knud Rasmussen som før nævnt en handelsstation ved Thule. Men Peter Freuchen og Knud Rasmussen var ikke almindelige handelsfolk. Deres hensigt var at forsyne de stedlige eskimoer med de vigtigste importerede varer og at bruge ethvert overskud fra denne handel til at støtte den videnskabelige arktiske forskning.

Blandt Knud Rasmussens første ekspeditionsplaner – de er beskrevet i „The Geographical Journal of London“ for året 1910⁷ – var måske det mest ambitiøse forehavende, en eskimoforsker overhovedet kunne have udtænkt. På den tid herskede der mystik omkring eskimoernes oprindelse, og man manglede endog gode kort over deres hjem-

Arnarulúnguaq, født ca. 1895. Hun fulgte Knud Rasmussen på hele 5. Thule-ekspedition, hvor dette billede blev taget. © Arktisk Institut.

lande. Knud Rasmussen mente at kunne opspore deres vej til Grønland, fordi han var bekendt med deres levevis; men han ville foretage rejsen den modsatte vej. Han håbede, han på denne måde kunne løse problemerne omkring deres oprindelse og samtidig udforske dele af det nordlige Canada. Det var hans plan at begynde i Thule, køre tværs over til Canada, finde de eventuelle kulturelle bånd, der måtte være tilbage på det nordlige Baffin Island, og sluttelig arbejde sig vestpå. Han ønskede også at studere den særprægede gruppe eskimoer, der jagede rensdyr i indlandet

vest for Hudson Bay. Planen fra 1910 blev gennemført, men først med 10 års forsinkelse på grund af utilstrækkelige midler og første verdenskrigs udbrud. Men Knud Rasmussen var ikke uvirkelig i denne ventetid. Han gennemførte tre betydningsfulde rejser i Nordgrønland – Thuleekspeditionerne – og skrev uforglemmelige bøger herom.

I 1920 var Knud Rasmussen igen rede til at begynde den lange rejse gennem det arktiske Amerika. Men moskusokse-episodens efterspil var nær ved at forhindre det. Da Indenrigsministeriet i Ottawa erfarede hans planer, blev de endnu mere overbevist om, at Danmark havde kig på det nordlige Canada, og at Knud Rasmussen var Danmarks udvalgte instrument. Det britiske Udenrigsministerium, Kolonidepartementet, Hudson's Bay Company's direktør i London, The Royal Geographical Society og endelig den danske regering måtte træde til i fællesskab for at overtale de canadiske embedsmænd til at lade Knud Rasmussen prøve at gennemføre den længe planlagte ekspedition. At forsinkelserne forårsaget af Ottawa syntes urimelige, selv når de blev betragtet fra London, ses tydeligt af notater fra Udenrigsministeriets arkiv. Et dokument dateret juni 1920 indeholder følgende kommentar:

„Jeg tror ikke, at den canadiske regering vil give os flere problemer med denne ekspedition.“⁸

Og den følgende dag:

„Det lader til, at den canadiske regering stadig er temmelig bekymret over denne ekspedition og det uden nogen rimelig årsag, thi den danske minister

har kategorisk forsikret, at den intet politisk eller økonomisk sigte har.⁹ Alligevel blev R.C.M.P. instrueret om at holde nøje øje med ekspeditionen og øjeblikkelig rapportere alt mistænkeligt.

Alle, der kendte Knud Rasmussen, var ganske enige om, at han var en mand, som man ikke kunne have noget imod, og det viste sig da også at være tilfældet i det nordlige Canada. En rapport fra politiet ved Chesterfield Inlet er således typisk for den modtagelse, hans ekspedition fik af folk rundt omkring i landet:

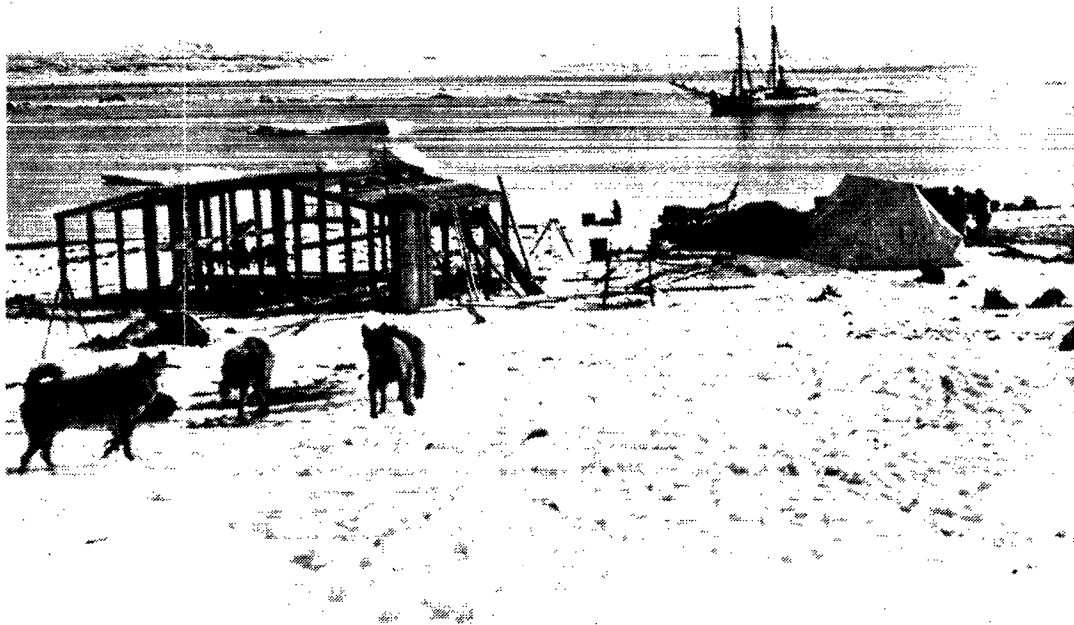
„Af de mænd, der har besøgt Chesterfield distriktet i de sidste seks år, er Rasmussen uden tvivl den, der er bedst kendt med arktiske forhold. Han er meget populær blandt de indfødte, og det skulle overraske mig meget, om han får problemer, for han forstår dem fuldt ud, kender deres skikke og overtro og er meget forsigtig med ikke at fornærme eller gøre nar af dem, hvad der forklarer, tror jeg, at han kan få de bedste rejseførere, hvor og hvornår han har behov for dem.“¹⁰

Femte Thuleekspedition nåede frem til Canada med skib fra Godthåb i Grønland i september 1921, og man udvalgte sig en lille ø i den nordvestlige del af Hudson Bay som base. En midlertidig varde er blevet rejst nær hovedkvarteret på „Danish Island“ i sommeren 1977, og man håber, at noget mere permanent kan blive rejst i tide til hundredårsdagen for Knud Rasmussens fødsel i 1979.

Efter to års intens geografisk og etnografisk forskning ud fra basen nær Repulse Bay begyndte de fem danske med-

lemmer af ekspeditionen deres hjemrejse. Hver tog afsted i sin retning for at kunne studere så meget nyt land som muligt. Freuchen tog nordpå i det lange spor mod Thule fulgt af de fleste af de grønlandske medlemmer. Andre ekspeditionsmedlemmer tog sydpå mod Churchill eller østpå til Pond Inlet. Knud Rasmussen selv fortsatte vestpå sammen med de to tilbageblevne grønlandere og nåede tilsidst sit mål, da han fik kontakt med Sibiriens eskimoer.

Canada nød godt af ekspeditionen på mange områder. Bl. a. fik man et uvurderligt vidnesbyrd i Femte Thuleekspeditions rapporter¹¹ om eskimoerne dengang – for et halvt århundrede siden – om deres folkløse, sprog og materielle kultur. Af rapporterne fremgik også, hvor farlige forhold de levede under. Administratorerne i Ottawa, der for første gang prøvede at planlægge en effektiv administration for de indfødte, søgte råd hos Knud Rasmussen. Han igen rådførte sig med andre medlemmer af Femte Thuleekspedition. Hans forslag, der blev formelt forelagt på en række møder med repræsentanter fra den canadiske regering, blev grundlaget for en helt ny opfattelse af de forhold, der burde eksistere imellem regering, tilflyttere til Arktis og den indfødte befolkning, hvis hjemland det var. Det blev besluttet, at den tid måtte være omme, da enhver uden videre kunne slå sig ned som handlende. Ved kongelig forordning af 1926 fik alle de arktiske øer og en stor del af fastlandet status som „Arctic Islands Preserve“¹² for at sikre den indfødte befolkning et område, hvor de kunne leve og jage i størst mulig

Danish Island – Danske-øen den 23.9.1921. 5. Thule-ekspedition sejlede med Søkongen, som ses på billedet, fra Godthåb til denne ø i Hudson Bay, hvor ekspeditionshuset „Blæsebælgen“ ses under opførelse. © Arktisk Institut.

fred. Nogle år senere, da Norge forsøgsvis gjorde krav på at få del i udvinningen af mineraler på de øer, som Otto Sverdrup havde opdaget i perioden 1898–1902, var Canadas afgørende indvending, at den hvide mand og hans aktiviteter var udelukket fra dette område, fordi det var forbeholdt den indfødte befolkning.¹³

Direktøren for den arktiske administration i Indenrigsministeriet – O. S. Finnie, som har indlagt sig stor fortjeneste igennem sit arbejde for eskimoerne – skrev til Knud Rasmussen i 1928 og takkede ham for al den hjælp, der i årenes løb var ydet. Det hed her bl. a.:

„Da „Arctic Islands Preserve“ dækker et område på 439.105 square miles, og da næsten hele dette område ligger inden for eskimoernes territorium, vil i det mindste så meget land udelukkende være forbeholdt den indfødte befolkning til nytte og brug.“¹⁴ Området var forbeholdt eskimoerne i fyrretyve år indtil 1966, da Northwest Territories' Råd, som dengang holdt møder i Ottawa, vedtog „en forordning om ændring af en forordning“. Den lød: „Den nævnte forordnings afsnit F, punkt 1 ophæves herved.“¹⁵ Kun dette og intet mere. Med disse ord, der klart var beregnet på at tiltrække sig så lidt opmærk-

somhed som muligt, forsvandt „Arctic Islands Preserve“ fra Canadas landkort.

I februar 1975 bragte aviserne en rapport fra Frobisher Bay i N.W.T.,¹⁶ der meddelte, at „The Eskimo Brotherhood“ (Inuit Tapirisat) formelt havde anmodet om, at „Arctic Islands Preserve“ måtte blive genoprettet. Knud Rasmussen ville have været glad for at vide, at de canadiske eskimoer, som han i 1920-erne fandt i en meget sørgelig forfatning, nu var nået så langt, at de selv kunne opstille et sådant krav, men uden tvivl ville det også have bedrøvet ham, at det nogensinde skulle blive nødvendigt for dem at gøre noget sådant.

Der var ikke nogen nær tilknytning imellem Grønland og Canada i 1930-erne, en periode hvor Canada både manglede interesse for og penge til at gøre mere end en minimal indsats i Arktis. Den arktiske administration, der var blevet oprettet af O. S. Finnie, blev nedlagt i 1931 som følge af Bennett-regeringens tiltrædelse, og planer om systematisk videnskabelig udforskning blev skrinlagt. I næsten et årti var området simpelthen glemt.

Forholdene ændredes brat med anden verdenskrig, da Canada gik ind i krigen i september 1939. Grønland blev, på grund af sin beliggenhed, et vigtigt led i den nordatlantiske skibsfart og den transatlantiske luftfart. Lige så afgørende var det, at kryolit, et nøglemineral ved fremstillingen af aluminium, der var absolut nødvendigt til fabrikation af flyvemaskiner, kun blev brudt eet eneste sted: ved Ivigtut i Sydvestgrønland, som kunne blive udsat for fjendtligt angreb.

Situationen forværredes yderligere, da Danmark blev besat af Tyskland i april 1940, hvorved Grønland blev overladt til sig selv, også i politisk forstand. Konsekvenserne af disse begivenheder er alt for komplicerede at forklare fuldt ud her. De førte dog til en canadisk indsats, der skulle sikre ikke blot kryolitforsyningen til Arvida og andre nye aluminiumsanlæg, der var involveret i krigsindustrien, men også en indsats, der havde til hensigt at forsyne det grønlandske folk med de vigtigste fornødenheder på trods af krigstidens mangler og transportfaren. En af konsekvenserne var i en periode den reelle mulighed for alvorlige uoverensstemmelser mellem Canada og U.S.A., der på det tidspunkt var neutralt. For fuldtud at forstå, hvad der skete, måtte man vente, indtil premierminister Mackenzie Kings private dagbøger blev åbnet i 1975, og indtil de danske, engelske og amerikanske arkiver blev tilgængelige.

Med disse kilder og de involveredes personlige erindringer som baggrund skulle det nu være muligt i detaljer at rekonstruere alt, hvad der skete. At det var betydningsfuldt må være indlysende selv i dag, da der, mere end 30 år senere, endnu findes amerikanske styrker i Grønland.

Den første canadiske kontakt med Grønland opstod i april 1940, som allerede nævnt, fordi man frygtede, at leverancerne af det vigtige kryolit skulle afbrydes. Afbrydelsen forventedes at kunne opstå som følge af fjendtlige handlinger, men også, skønt mindre presserende, på grund af vanskeligheder af teknisk eller arbejdsmæssig art ved

minen, der altid havde været ledet direkte fra København uden kontakt med resten af Grønland. Nogle eksperter i Canada mente, at produktionen ved Ivigtut, og især en udvidelse heraf, ville kræve teknisk assistance udefra. Der var ydermere den vanskelighed, at meget af det mekaniske udstyr ved Ivigtut stammede fra Tyskland.

De engelske myndigheder i London havde større bekymringer end blot kryolitten. Nye flyvemaskiner, der blev fremstillet i U.S.A., blev fløjet over Atlanten under farefulde forhold på grund af den store afstand over vand og manglende vejr- og radiofaciliteter langs ruten. Sydspidsen af Grønland lå ideelt for at imødekomme disse behov. Helt uafhængig af de strategiske spørgsmål appellerede canadiere af dansk oprindelse til den canadiske regering om at sende fødevarer og andre forsyninger til Grønland, der ved besættelsen af Danmark var blevet afskåret på et tidspunkt af året, hvor forsyningsskibene normalt skulle forlade København. Disse forskellige pres på den canadiske regering kom på et tidspunkt, da regeringens embedsmænd knap nok kendte til Grønlands eksistens og ingen idé havde om, hvordan de skulle kontakte folk i Grønland, så de kunne finde frem til deres eventuelle behov.

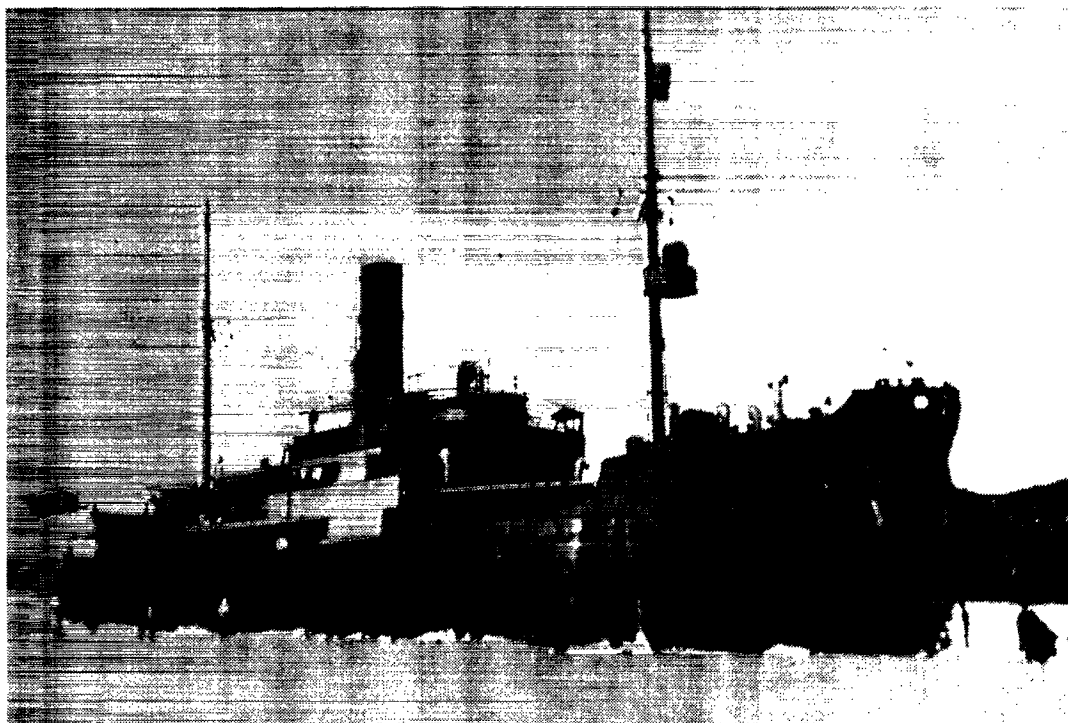
Aluminiumsindustriens situation var ikke meget bedre. Selvom man havde brugt grønlandsk kryolit i årevis, var produktet blevet importeret fra Philadelphia, hvor et amerikansk selskab havde monopol på at forsyne den vestlige halvkugle, medens resten af verden blev forsynet fra København. Af rap-

porterne fremgår, at aluminiumsselskabet søgte at bryde den eksisterende kartel-ordning, så det canadiske behov under krigen kunne tilfredsstilles direkte fra Grønland ved anvendelse af den ubrugte københavnske kvota. Dette lykkedes for selskabet. Det må i denne forbindelse og i det følgende erindres, at U.S.A. var neutralt i krigens to første år.

Det forekommer sandsynligt, men kan endnu ikke dokumenteres, at Canadas militære myndigheder, der allerede deltog i krigen i Europa og Nordatlanten, ikke desto mindre havde opmærksomheden henvendt på de nye problemer, der opstod på grund af Grønlands udsatte stilling ved et eventuelt fjendtligt angreb. Helt bortset fra risikoen for at miste kryolitforsyningerne var der en reel mulighed for, at tyske ubåde og andre krigsskibe ville forsøge at bruge havnene i området.

Tyskland led tillige under et alvorligt handicap, fordi det manglede vejrstationer vest for De britiske Øer (hvorfra de fleste stormsystemer kommer). Det kunne klares ved at drive meteorologiske stationer på den grønlandske kyst. Dette lykkedes senere for tyskerne. Hvilke foreløbige planer, der forelå fra det canadiske militærs side om Grønland, vides stadig ikke, men premierministeren nedlagde veto imod enhver plan, der kan have været.

I de hektiske uger der fulgte invasionen i Danmark, stod Canada altså over for et fuldstændig uventet primært strategisk problem – hvad skulle man stille op overfor den mulighed, at en fjendtlig base etableredes på den anden side af

S/S Julius Thomsen, fotograferet ved Narssak under 2. verdenskrig. © Arktisk Institut.

Davisstrædet. Da Canada hverken havde erfaringen eller militære ressourcer til at påvirke situationen væsentligt, overlod Canada faktisk de nordatlantiske problemer vedrørende strategien til England og koncentrerede sig om kryolit- og hjælpeforsyninger. Derved stod landet midt i en række begivenheder med komisk anstrøg omgivet af krigens tragedie. På dette kritiske tidspunkt stoppede den britiske flåde med vanlig effektivitet et dansk fartøj i Nordsøen og førte det til inspektion i Kirkwall på Orkneyøerne. Det viste sig, at skibets last omfattede „krigskontrabande“, hovedsagelig tyske maskindele og tyske vine. Det var lykkedes skibet, *Julius Thomsen*, der ejedes af Kryolitselskabet,

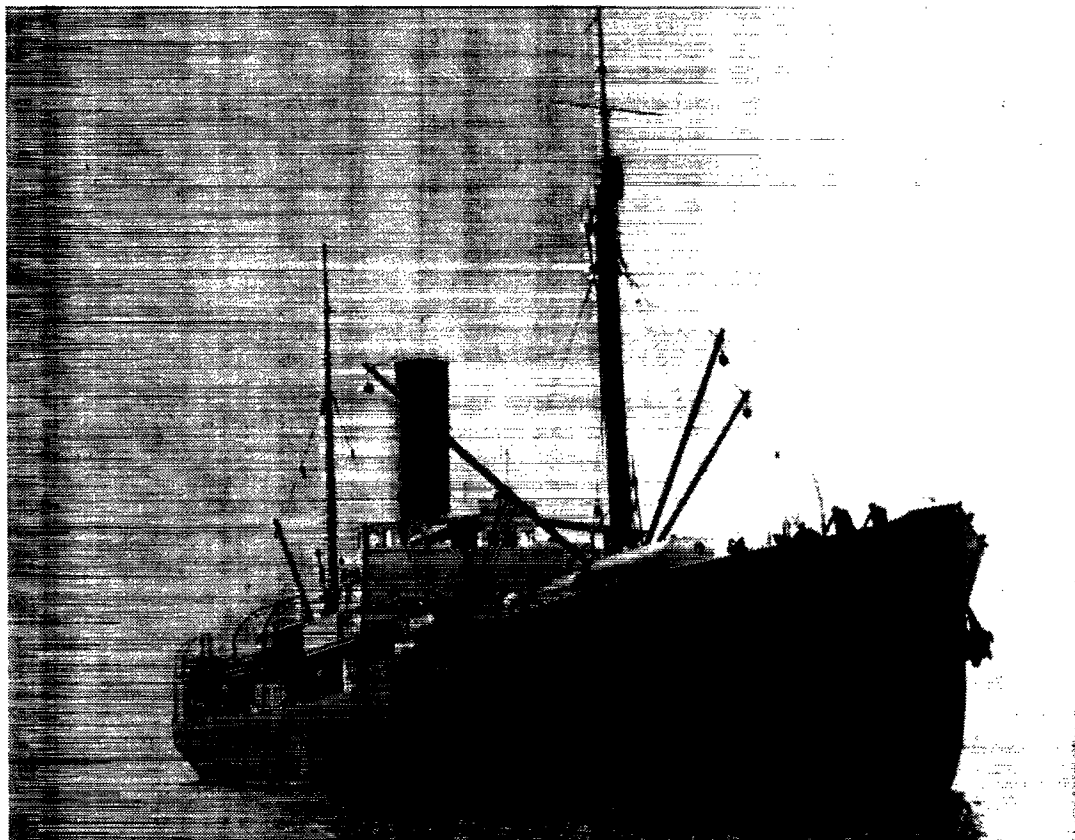
og som skulle til Ivigtut, at forlade København lige før den 9. april 1940. Den canadiske aluminiumsindustri var fortørnet over at høre om skibets opbringning, thi *Jutho* (skibets kodenavn) var lastet med vigtige reservedele til mine-maskineriet, fødevarerforsyninger og et nyt hold folk til Ivigtut-minen. De love, der gælder for priser taget i krigstid, er imidlertid ærverdige og skal overholdes. Efter langvarige forhandlinger blev adkomsten til skibet endelig overført til Canadas regering, som påtog sig ethvert juridisk ansvar. Derefter indvilligede Canada i at overdrage ejendomsretten til skibet til Grønland, hvor det skulle registreres på behørig vis. Hvad der ikke gjorde sagen mindre indviklet var,

at den diplomat, der blev beordret til Grønland som Canadas første konsul nogensinde, nemlig, Mr. K. P. Kirkwood, befandt sig i London. Han havde instrukser om at afsejle fra Kirkwall med *Jutho*, noget han satte sig imod, thi ombord var den britiske prise-besætning. Flåden agtede imidlertid ikke at frigive skibet, før det nåede en grønlandsk havn – så konsulen havde intet valg og kom til Ivigtut under diplomatisk usædvanlige omstændigheder, ombord på et dansk skib, Ivigtuts stolthed, der førte engelsk orlogsflag. (På et vist tidspunkt i det følgende drama besluttede Landsfogden at beordre den engelske prise-besætning fra borde og at generobre skibet for Danmark).

Trængslerne var endnu ikke omme. Canada havde tilbudt at sende hjælpeforsyninger til Grønland, og de lokale myndigheder akcepterede dette. Man håbede også at kunne sende kryolit tilbage samt at sende en mineingeniør med, der skulle undersøge, om der var tekniske vanskeligheder i Ivigtut, der kunne tænkes at nedsætte kryolitproduktionen. Det eneste skib, der var til rådighed til rejsen fra Canada, var det ærværdige arktiske forsyningsfartøj *Nascopie*, ejet af Hudson's Bay Company. Selskabet havde brug for det senere på året til at udbringe forsyninger til det østlige arktiske Canada og ønskede derfor ikke, at det skulle nærme sig et krigsramt område. Selskabets betænkeligheder blev tilsidesat, og regeringen chartrede skibet. Så greb Royal Canadian Navy ind. Der var krig, og skibet skulle males gråt og udstyres med en kanon. Selskabet protesterede. Der fulgte en diskus-

sion, om dækket var tilstrækkelig stærkt til at bære en kanon. Så fandt man ud af, at der alligevel ikke kunne opdrives nogen skibskanon. Endelig fandt man en overskydende kanon ved forsvarsværkerne i Halifax. Men skibsværftet havde for travlt til at installere den. Til sidst blev det besluttet, at kanonen alligevel kunne anvendes, nemlig til at forsvare Ivigtut. Kanonen kom til Grønland pakket i kasser i skibets lastrum. Flåden gjorde opmærksom på, at handelsfartøjer havde ret til at medbringe et begrænset antal maskingeværer til selvforsvar – så der blev bragt, jeg tror det var tre stykker, ombord. Fire politifolk blev sendt med, som det var tradition, når *Nascopie* sejlede nordpå (til trods for at chefen for R.C.M.P. senere beklagede sig til Premierministeren over, at hans civile politifolk blev sendt ind i et krigsramt område, hvor de ikke ville have haft rettigheder, hvis de var blevet taget som krigsfanger).

For at bidrage yderligere til forvirringen, blev en embedsmand fra Northwest Territories administration udpeget til at lede hele foretagendet. Så vidt jeg ved, havde han deltaget i Boerkrigen og var senere medlem af hjemmeværnet. Det var almindeligt kendt i arktisk Canada og ombord på *Nascopie*, at han foretrak at blive kaldt „major“ McKeand. Så *Nascopie*, gråmalet og med det rygte, at den havde en kanon skjult i lasten og med en major som kommandant, ankom til Ivigtut med fire „rødfrakker“ på dækket og så højst mistænkelig ud. De meget neutrale danskere beordrede skibet til at ankre et dusin sømil til havs, mens man prøvede at

S/S Nascopie tilhørende Hudson Bay Company. © Arktisk Institut.

ordne sagen. Erling Porsild var ombord som den tiltrædende vicekonsul, og han, sammen med konsul Kirkwood fra *Jutho* (der lå i havnen), gjorde sig store anstrengelser for, at skibet kunne få losset sine forsyninger og for at forklare den britiske prise-besætnings tilstedeværelse.

U.S.A. var ikke passiv til trods for neutraliteten. To Coast Guard fartøjer, der er underlagt finansministeriet og derfor civile, skønt de er svært armeret, blev sendt til Godthåb, Grønlands hovedstad, med den nyudnævnte amerikanske konsul.

Alt, hvad der skete i Godthåb, er endnu ikke lagt for dagen, men det er sandsynligt at antage, at U.S.A. prøvede at gøre både dets egen og Grønlands neutralitet gældende. Landsfogden ankom til Ivigtut ombord på et amerikansk Coast Guard fartøj. Fra da af var U.S.A. Grønlands faktiske forsvarer. *Nascopie* besøgte senere Grønland flere gange med forsyninger, og andre canadiske fartøjer blev almindelig kendt ved Ivigtut og andre steder på kysten, eftersom meget af Grønlands handel senerehen passerede canadiske havne.

Det canadiske konsulat, der oprindeligt skulle have været placeret i Ivigtut, blev flyttet til Godthåb, hvor det forblev indtil 1946. Erling Porsild og Max Dunbar tilbragte meget af krigen der. Mit eget ophold i Godthåb strakte sig over årene 1944 og 1945, så jeg overværede festlighederne, der markerede krigens afslutning i maj 1945. Himlen var oplyst af signalraketter affyret fra det gode skib *Jutho*, der overlevede krigen og tjente kryolitselskabet og Grønland i nogle år derefter.

Krigens ophør åbnede ikke øjeblikkelig Grønland for alle. Men i begyndelsen af 1950-erne blev der gjort en ende på isolationspolitikken, og en ny epoke med økonomisk, social og politisk udvikling begyndte. Dette har frembragt markante ændringer i forholdet mellem Canada og Grønland – ikke mindst ved at den gamle barriere, Davisstrædet, er gjort smallere, og at der her henover finder en udveksling af mennesker og ideologier sted. Inuit i begge lande har også erkendt, at de drager fordel af en nærmere kontakt med hinanden, og begge regeringer har delvis erkendt, hvad Knud Rasmussen engang skrev, at udviklingen af Arktis er en historisk proces, der ikke lader sig modarbejde.

På trods af de to arktiske naboers geografiske nærhed og en vis udveksling er det dog bemærkelsesværdigt, så lidt de har haft med hinanden at gøre. Femte Thuleekspedition var en videnskabelig milepæl, men der har været forholdsvis få af dem siden 1920-erne.

Van Hauen Ekspeditionen i 1938–40 til det arktiske Canada var en fornyelse af kontakten, der kunne have været udvidet, men blev afbrudt på grund af krigen, og der har af og til været besøg af danske videnskabsmænd såsom arkæologen Jørgen Meldgård. Trafik den anden vej har for det meste været i forbindelse med udvinding af råstoffer, specielt minedrift. Vi må håbe, at den interesse, der har vist sig i forbindelse med Knud Rasmussens kommende 100 års-dag i 1979, må føre til flere kontakter, i det mindste med hensyn til undersøgelser af de menneskelige forhold.

En begyndelse er gjort til et dansk-canadisk samarbejde omkring undersøgelser og forvaltning af Davisstrædet, Baffinbugten og Naresstrædet med hensyn til den aktuelle interesse for efterforskning og udvinding af undersøisk olie. Området behandles, fortæller man mig, som en miljøenhed med løbende fælles konsultation tillige med en udveksling af videnskabelige og teknologiske oplysninger. Som nævnt tidligere i denne tekst er Canadas østkyst den modtagende, når det gælder havvand og drivis. Den ville også blive modtager af enhver større forurening, som måtte følge af olieudvinding ud for Vestgrønland. Canada er således særlig interesseret i at etablere de tættest mulige bånd med Danmark i sådanne sager.

Ud fra denne praktiske begyndelse kan der meget vel udvikle sig endnu tættere videnskabelige bånd, end der hidtil har været.

Noter:

- 1 J. G. Rutherford (formand), *Report of the Royal Commission Appointed by Order-in-Council of Date May 20, 1919, to Investigate the Possibilities of the Reindeer and Musk-ox Industries in the Arctic and Sub-Arctic Regions of Canada* (Rapport fra en kommission nedsat til at undersøge mulighederne for at oprette rendyr- og moskusoksebrug i Canada), (Ottawa: F. A. Acland, 1922). 76 sider.
- 2 Vilhjalmur Stefansson, *The Friendly Arctic* (Toronto: MacMillan Co. of Canada, 1922). 784 sider.
- 3 Promemoria, Vilhjalmur Stefansson til J. B. Harkin, Commissioner, Dominion Parks Branch, Department of the Interior, Ottawa, May 15, 1920, 5 sider. Public Archives Canada MG 30 C 63 – Harkin Papers.
- 4 Dette brev findes oversat i de canadiske arkiver (brev, Knud Rasmussen til Styrelsen af Kolonierne i Grønland, København, d. 8. marts 1920, 4 sider). (Public Archives of Canada, MG 30 C 63 – Harkin Papers). Indtil for nylig fandtes den eneste kendte danske kopi i det danske Udenrigsministeriums arkiv (B46 N7), men den var ikke tilgængelig. Knud Rasmussens papirer indeholder kun foreløbige udkast. Man har imidlertid fundet en fuldstændig kopi i Stefansson-samlingen på Dartmouth College, Hanover, N. H., U. S. A.
- 5 Promemoria fra den juridiske rådgiver (L. C. Christie) til premierministeren, Ottawa, d. 28. oktober 1920. *Documents on External Relations, 1919–1925*, Department of External Affairs, Ottawa, 1970, side 566. Faktisk var der ingen „Dansk Ekspedition“ til Ellesmere Island.
- 6 Hele Nordgrønland blev anerkendt af Canada i 1921 som dansk territorium.
- 7 Knud Rasmussen, „Project of a Danish Expedition to the Central Eskimo“, *Geographical Journal*, Vol. 35, 1910, side 295–299.
- 8 10. juni 1920. Optegnelse af Sir John Dashwood, det britiske udenrigsministerium, angående: Knud Rasmussens ekspedition til det nordamerikanske Archipelago. Rigsarkivet, London. F. O. 371-6759-9296, Northern (Denmark) section, sheet no. 64.
- 9 11. juni 1920. Det samme som noten til 8. Sheet no. 80.
- 10 R. C. M. P. rapport fra Sgt. Douglas, Chesterfield Inlet, til Insp. Starnes, Commanding Officer, R. C. M. P. Headquarters, Ottawa, d. 2. oktober 1922. Rapporten var et resultat af, at R. C. M. P.s nordlige stationer var blevet beordret til at holde et vågent øje med den danske ekspedition.
- 11 *Report of the Fifth Thule Expedition 1921–24*. Den danske ekspedition til det arktiske Nordamerika under ledelse af Knud Rasmussen, Doctor phil. (København: Gyldendalske, udgivet i mange udgaver, 1927–52).
- 12 PC 1146 (Order-in-Council) af 19. juli 1926 indførte „Arctic Islands Preserve“. Se: *Canada Gazette*, Ottawa, den 31. juli 1926 – angående Arctic Islands Preserve.
- 13 Se: *Dominion of Canada, Treaty Series*, 1930, nr. 17. Udveksling af noter (d. 8. august 1930 og d. 5. november 1930) angående den norske regerings anerkendelse af britisk overhøjhed over „Sverdrup Islands“. (Ottawa: F. A. Acland, 1931). 6 sider.
Ligeledes: Canadisk-norsk regerings-korrespondance i Canada, *Documents – External Relations*, Vol. 4, 1926–30, kapitel 6, sektion om Norge, side 947–979. Department of External Affairs (Ottawa: Information Canada 1971).
- 14 Brev, O. S. Finnie, Director, N. W. T. Administration, Ottawa, til Knud Rasmussen, København, d. 23. august 1928, 1 side. Public Archives of Canada, RG 85 Vol. 584 – Department of Interior papers.
- 15 18. november 1966. Ordinance to Amend the Game Ordinance, *N. W. T. Ordinances*, 1966, session 2, ch. 8, s. 7.
- 16 *The Gazette*, Montreal, 14. februar 1975.